

Լորբ արձակէր զահեղագոյ ձայն քաջաբաց բերանէն ,
 Տաւք ահաբեկ թօթափէին յիւրաքանչիւր դարանէն ,
 Լնտառք բոլոր դըղըրդէին , գազանաց մեծ էր խուճապ ,
 Վարանձաւաց խոռոչք տային շուրջ արձագանգս փոխարէն :
 Սասիս , Կոպկահ ականջաբաց թորգոմայնոյն դիտող կան ,
 Լորբ նա դոփէ , գընայ վարէ զահագին քայլս դիւցական ,
 Թոտընդոտս գոռալով հիւ գայ ի սահման թորգոմին :
 Լնց ի Կաւկաս , ի Վարթլ , ի Ղէկք , ի Ռան , Երգեր Սովական ,
 Կայծակնացայտ ահա գընայ մօտ ծովակէն Բըզնունեաց ,
 Լերինք եւ գետք տեղի ետուն , հաս նա Պոնտեան սեաւ ալեաց :
 Տէնք ասպատակք խուճապեցին ի լուղ նաւացըն սրընթաց
 Եւ ի ծովուն մըտին ի խորս խուսել ըշտապ յեզերաց :
 Բուռն ձրգէ սակայն վիթխար ապառաժից սեպ բըլըոց
 Եւ ի ծովուն սըփուէ գոռումն ահագնագոյ ձայն ընծուց :
 Փըրլուզանին վէմք լեառնանման տեղ տան բազկացն վերամբարձ
 Եւ ի շարժել ողին ճրկան վէմք թըռանին դէմ ամպոց :
 Տոին յանկարծ ի սեաւն ի ծով բուռնընկէց ,
 Եւ ալեսաստ անդ խռովին վիհք ջըրահերձ :
 Գալարին գլեն լերինք ալեացն ըզմիմեամբք ,
 Եաւակք հինից շուարեալ փակին ջուրք անզերծ :
 Սըրմըրագին դառնայ հանգչիլ խոժոռ հըսկայն հայկային ,
 Ի կող լերանցն ապառաժից ընկողմանի դառնագին ,
 Եւ առ մանրիկ անդ ի սփոփանս սաղապաճեմ հէշտ ժամուց՝
 Ղընգամբք փորէ արծուիս գուռոյ ի շերտ քարանցն որձային :
 Համագունակ ծառաստանին , սարք ալեւոր եւ խոռոչ ,
 Հովիտ եւ ձոր , ջուրք գազանաց եւ սկայից սիրտ ի հոգւոյ
 Գուռան գոչեն միաբերան ի պիշ յակճիւ զարհուրեալք :
 Սա է հայոց սէգըն հըսկայն իշխան Լնգեղ տանըն ՏՈՐԳ :

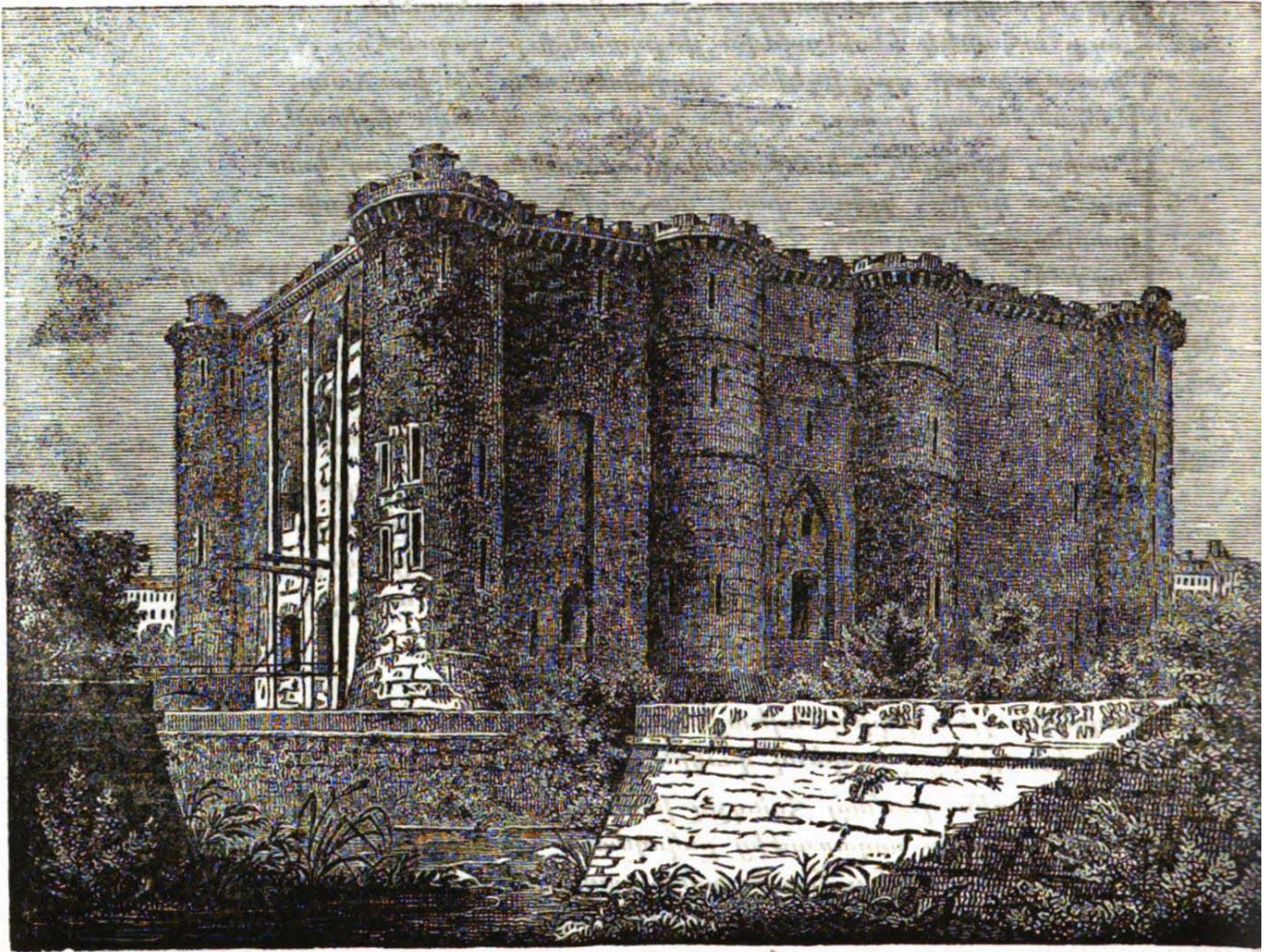
ՀՐԱՀԱՏ ԲԱՐՁՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պատիյլ անրոցը :

Պաղղիոյ պատմութեան մէջ յիշուած տերութեւ բանտերուն ամենէն երևելին է Պասդիյլ ամրոցը , որ թէպէտ երկար ատենէ ի վեր հիմնայատակ կործանուած է , բայց իր յիշատակն անուանը հետ միատեղ անմոռանալի է . անոր համար պատշաճ կը սեպենք հոս համառօտ տեղեկութիւն մը տալ բանասէր ընթերցողաց այս ամրոցիս վրայօք :

Պասդիյլի առջի հիմք Կարուոս Ե ձգեց 1369 տարւոյն . որովհետեւ իր թագաւորութեան սկիզբները Լնգղիացիք Պաղղիա մտած ըլլալուն շատ վախ կար որ չըլլայ թէ մայրաքաղաքին ալ տիրեն , անոր համար թագաւորը մտածեց որ Բարիզու պատուարները երկնցընել տայ , որպէս զի արուարձաններն ալ ամրութեանց մէջ ըլլան : Բայց այս հիմնարկութեամբը մեծ շէնք մը չինեցին . վասն զի ի սկզբան Ս . Լնտոնի դրան երկու կողմը պարզ մէյմէկ աշտարակ կանգնեցին : Ա երջէն քանի մը տարի ետքը այս երկուքին վրայ ուրիշ

Պասդիյի ամրոցը :

երկուք մ'ալ աւելցուցին . իսկ Վարդուս Զին իշխանութեանը ժամանակ 1383 տարւոյն ուրիշ չորս աշտարակներ ալ կանգնելով՝ աւելի մեծցաւ . ուստի նոյն ժամանակն այս ութը աշտարակները , որ իրարու զուգահեռադիծ շինուած էին , պատերով մէկմէկու միացուցին . և բոլոր այդ շէնքին ծայրերը ակօսանքով կը վերջանային :

Ի այց Պասդիյն որ այսպէս 'ի սկըզբան քաղաքին պաշտպանութեանը համար կանգնուեցաւ , տերութիւնը վերջէն ուրիշ բանի ծառայեցուց զանիկայ , և տերութեան բանտ եղաւ : Իսոր ներքին կողմը երկու մեծամեծ երկայն սրահներ կային . պատերը հիման մօտ 12 ոտք թանձրութիւն ունէին , բայց հետ զհետէ բարձրանալով կը նեղնային և ծայրը մինչև 6 ոտք լայնութեան կը հասնէին . ամրոցին մուտքը

կրկին կաղնիէ դռներով ամրացած էր , և այս դռներուն թանձրութիւնը 3 բթաչափ կար : Ինտարկեալները աշտարակներուն մէջը կը փակուէին , որոնք չորս յարկ բաժնուած էին , և իւրաքանչիւր յարկը առանձին բանտ էր . ասոնց մէջ պարուրաձև սանդխով մը կ'երթըցուէր , որ ինչուան ստորերկրեայ բանտերը կ'իջնար . այս յետինները աւելի թշուառ բանտեր էին . այնպէս ցած ըլլալով՝ խոնաւ ու օդերնին ալ ապականած էր : Ի՞նչին յարկերուն սենեակները գրեթէ ամէնալ ութանիւնի էին , և լոյսը իրեք կարգ վանդակապատ լուսամուտներէ ներս կը մտնէր : Իաց 'ի ստորերկրեայ բանտերէն՝ մէկալ գրեթէ ամէն խուցերը կրակարաններ ունէին , որոնք երկաթ վանդակով պատած էին : — Իսկ Պասդիյի խրամը ամրոցին շինութենէն շատ վերջը փո-

րուեցաւ, այսինքն 1634 տարւոյն . լայնութիւնն էր 36 մեդր, իսկ խորութիւնը 7 . և այդ խրամին դիմացի եղերքն ալ 11 մեդր բարձրութեամբ պատ մը շինեցին, որով բաւական անառիկ եղաւ : Եւ յոր ուղենային ներս դուրս ելլել՝ կամուրջ կը ձգուէր, և անցնելէն վերջը դարձեալ մէկէն կը վերցուէր . բայց այդ խրամին մէջ սաստիկ անձրևներու ու Սեն գետին աճելու ժամանակները միայն ջուր կ'ըլլար :

Եւս ահեղ բանտս շատ զգուշութիւն կը պահպանուէր, ու ասոր հոգը յանձնուած էր կառավարի մը, որն որ Կառլ Բաթաւորին կ'ըսուէր, և իր ձեռքին տակը խումբ մը զինուոր ունէր . ասոնց մէջ զատ՝ կային հոն բժիշկ մը, վիրաբոյժ մը, քահանայ մը, չորս բանտապան, և այլն : Կառլուր բանտարկեալներուն ծախքին համար՝ իւրաքանչիւրին աստիճանին համեմատ օրական ռոճիկ կապած էր . թէ որ բանտարկեալը արքայազուն ըլլար, 50 լիւրա կը տրուէր . իսկ մարաջախտին՝ 36 լիւրա . ընդհանուր տեղակալ զօրապետին՝ 24 լիւրա . ազնուականին կամ խորհրդարանի անդամին՝ 15 . դատաւորին կամ քահանային՝ 10, և կարգաւորեալ քաղաքացոյ մը՝ 5 լիւրա : Եւ այս այլ և այլ չափով ռոճիկները բաւական կ'ըլլային բանտարկելոց պիտոյքը լեցընելու համար . որովհետեւ այնպիսի անձինքներ կը խաւրէին այն բանտը, որոնցմէ վախ մը կրնային ունենալ . ուստի ոչ այնչափ պատժելու համար, որչափ աւելի կ'ուզէին աշխարհքէ հեռացընել այնպիսիները, և այն պատճառաւ այնչափ արտաքին նեղութիւն չէր տրուեր անոնց : Եւ միայն քաղաքական յանցաւորները կ'երթային հոն . անոր համար աւելի երևելի և մեծ մարդիկ կը փակուէին Պասդիլի մէջ՝ քան թէ հասարակ ժողովուրդը, ինչպէս Տիտոյ, Սիլվիոյ, Մարմանդէլ հոս գացեր են . դարձեալ հոս բանտուած է Բրամնեագ իշխանը, մարաջախտ ու ծովակալ Պիրոն դուքսը, Ֆուքէ պաշտօնատարը, և ուրիշ շատ երևելի անձինք :

Բայց երբեմն ալ ինչուան պզտիկ բաներու համար կը դրուէին այս ամրոցը :

Եւրոպ մարդ մը այս բանտն երթալու դատապարտուէր, թագաւորէն հրովարտակ կ'ելլէր . այս հրովարտակը՝ ի գործ դնող պաշտօնեայն հետը զինուոր առած՝ առտուանց կանուխ դատապարտուածին դուռը կ'երթար ու հրաման կու տար թագաւորին անուամբ որ բանան . խիստ քննութիւն կ'ընէր անոր բնակութեան յարկին մէջ, բոլոր գորոցները բանալ կու տար, թղթերը լաւ մը կը քննէր և որոնք որ իրեն կասկածելի կ'երևնային՝ կը կնքէր ու ոստիկանութեան կը խաւրէր . հարցմունքներ կ'ընէր յանցաւորին՝ իմանալու համար թէ արդեօք ինքը նոյն անձն էր . ետքը կառք կը խոթէին, և մինչև որ Պասդիլի շարժական կամուրջը չանցնէին՝ բնաւ թող չէին տար որ վար իջնայ : Հոն կը տանէին զինքը խուց մը, որ սրահ Խորհրդոյ կ'ըսուէր . և հոս ալ դարձեալ առջինին նման հարցմունքներ ընելէն ետքը՝ կը հրամայէին անոր որ ծոցերը պարպէ, ու որ և իցէ բան թէ քսակ, թէ ստակ, և թէ գոհար եղեր է տփի մը մէջ դնելով՝ բանտարկելոյն դիմաց կը կնքէին, ու իրեն ազատութեան օրը դարձեալ կը շնորհէին զանոնք : Եւս արարողութիւններէս վերջը բանտապաններու ձեռքը կը յանձնուէր, որոնք կը տանէին զինքը խուց մը կը դնէին ու վրան իրեք դուռ կը կղպէին : Բանտէն ազատելու որ ըլլար, երգմունք ընել կու տային իրեն՝ որ ամենեւին բան մը չըսէ բանտարկելութեանը վրայօք . և իրաւոր այս երգմունքը միշտ լաւ կը պահուէր, որովհետեւ Պասդիլի վախը իւրաքանչիւրին աչքին առջև կ'ըլլար : — Ինչուան հիմա ըսածներնէս բաւական կը տեսնուի որ այս բանտը ըստ ինքեան այնչափ խիստ չէր՝ ինչպէս ուրիշ բանտերը . իր մեծագոյն թշուառութիւնը այն էր՝ որ դատաստանի չէր ելլէր, ազատութիւն չունէր, և դարձեալ ամենեւին չէր դիտեր որ քանի տարի հոնտեղ պիտի կենայ :

Շատ կարգէ դուրս պատմութիւններ կան Պասդիլի վրայ . բայց ասոնց մէջ ամենէն նշանաւորը՝ երէնէ Դիմա-
կատը ըսուած մարդունն է : Բնիկայ տերութեան դէմ յանցաւոր մըն էր , զորն որ մէկու մըն ալ չէին ցուցնէր . նոյն իսկ բժիշկին ալ դիմացը սե թա-
ւիչէ դիմակով կու գար , որ պողպատէ շրջանակով մը երեսին յարմարցուցած էր : Բայ մարդը 1703 տարւոյն նոյեմբերի 19ին մեռաւ հոն բանտին մէջ , ու իր վրայ եղած դատաստանական գրուածքները կը վկայեն որ բոլոր իր զգեստները կրակի տուին , վախնալով որ չըլլայ թէ որ և իցէ պզտիկ նշանով մը յայտնուի : Ըստի այսպէս անյայտ պահեմուն պատճառաւ ստուգիւ չիմացուեցաւ այն ատեն ինչ մարդ ըլլալը , բայց ամենքն ալ կը մակաբերէին թէ մեծ մարդ մը պիտի ըլլայ . իսկ այսօրուան օրս գրեթէ անտարակոյս է որ այս երկըթէ դիմակով մարդը Վարդուս Գ Սահակուայի դքսին առաջին պաշտօնեայն Սահակիոյի կոմսն էր , որովհետեւ ասոր ստուգութիւնը տերութեան արտաքին գործոց ծածուկ դիւաններուն մէջէն հանուեցաւ : Բայ պաշտօնեայն ստրկով կաշառուած՝ Վաղդիոյ դէմ Վազալէ բերդաքաղաքին վիճին մէջ խարդախութիւն ըրած էր : Եւ որովհետեւ իսկ այսպիսի նախատինք մը քաշելով՝ ուզեց վրէժը հանել . ուստի վարպետութեամբ Վաղդիոյ մէջ ձգեց այս իտալացին , և հրաման տուաւ որ զինքը մինչև ի մահ Պասդիլի ստորերկրեայ բանտերուն մէջ փակեն : Բայց որովհետեւ այս բռնութիւնը մարդկային իրաւանց դէմ էր , մանաւանդ բանտուածը տերութեան պաշտօնեայ ալ ըլլալով՝ կրնար ասկից մեծ պատերազմի դուռ բացուիլ , այն պատճառաւ կը ջանային զինքը ամենայն կերպով ծածուկ պահել :

Պասդիլ ամբողջ իրեք անգամ պաշարուած ու առնուած է . մէյ մը 1418ին Ռուրդինեանցմէ . երկրորդ անգամ 1594ին Հենրիկոս Դէն : Ա երջապէս 1789 տարւոյն յուլիսի 14ին Ռարիզու ժողովրդէն առնուեցաւ . Տըլոնէ իշխա-

նը , որ նոյն ատենը անոր կառավարն էր , բռնեցին ու բոլոր Ռարիզու մէջ պտտուցին , տանջեցին և ետքն ալ գլխատեցին : Բանտերուն դռները ջախջախեցին . բայց մէջը եօթը բանտարկեալ միայն գտան , զորոնք յաղթանակաւ բոլոր քաղաքին մէջ քաջուցին : Շատ ատեն չանցաւ բոլորովին կործանեցին այս բանտը , որուն քարերովը Սեն գետին վրայ Սիաբանութեան կամուրջը շինեցին : Բայց Պասդիլի այս վերջին առման պատմութիւնը տեղն ի տեղը աղուոր կը ստորագրէ լծիկը երեւելի կենդանի պատմիչը , զորն որ պատշաճ կը սեպենք հոս դնելու՝ միանգամայն իբրեւ մատենագրութեան ընտիր հատուած մը :

“ Երեքտասաներորդի աւուր ամսեանն յուլիսի ի գիշերային պահու ընթացեալ էր ժողովրդեան ի Պասդիլ : Հնչեցին ձայնք հրազինուց . և զրգուութեան իմն լսելի լինէր բարբառութիւն “ Հապա ի Պասդիլ ” : Զօրագրաց անտի ոմանք իղձ իմն ընդ կործանումն նորա ցուցանէին , և բազմաց իսկ ի սոյն միտս յածէին խորհուրդք . ի խընդիր զինուց էր միշտ ժողովուրդն . և բան ընթանայր՝ եթէ յանկելանոցի անդապիկար զինուորացն ի պահեստի կայցէ մթեր զինուց : Հասին անդր վաղվաղակի . այլ Սոմարէօյլ , որ պահապան էր ամրոցին , արգել խուժանին մտանել ի ներքս , և ասէր իսկ եթէ արքունի հրամանաց պէտք իցեն առ այդ : Այ ինչ ոչ կամէր լսել ամբօխն . հապազրոհ ետուն ի ներքս , բարձին զթընդանօթան և բազմութիւն մեծ հրազինուց : Ի նմին ժամանակի ամբօխ մեծ մարդկան պաշարեալ էր զՊասդիլ . այլ զի թնդանօթ դղեկին ի քաղաք անդր ուղղեալ հայէր , հարկ էր զառաջս առնուլ զի մի ի քաղաք անդր կալիցէ նա տեղալ : Զառաջ մատեաւ մի ոմն պատգամաւոր ի ժողովրդենէ անտի , և խնդրեաց մտանել ի ներքս , և հրաման եղև նմա : Ինչ նորա ականաւ տես լեալ ի վերայ եհաս՝ եթէ երեսուն

և երկու զուիցերացիք գտանէին անդա-
նօր և ութսուն և երկուք ոմանք ապի-
կար զինուորք: Բան եղ ընդ զօրակա-
նին եթէ չե ամբօխին յարձակեալ ընդ-
դէմ՝ մի նոքա 'ի հուր ընթացին: Եւ
մինչնոքա յայսմ էին, տեսեալ ժողո-
վըրդեանն եթէ տակաւին չերևեցաւ
հրեշտակն՝ սկսան գրգռել. մինչև հարկ
լինէր նմա ցուցանել զանձն առ 'ի ցա-
ծուցանել զամբօխն: Հուսկ ուրեմն
դարձ արար նա 'ի մետասաներորդ ժա-
մու առաւօտուն: Եւ անցեալ կէս ժա-
մու և ահա եհաս անդր և այլ գունդ 'ի
զէն և 'ի զարդ վառեալ, զաղաղակ բար-
ձեալ եթէ՝ « Օ Պասդիյլ խնդրեմք », ի
Պահակապանք նշան տային մի ևս այլ
յառաջել. այլ նոքա յամուռեալ պըն-
դէին: Վիմեցին անվեհեր արք երկու
'ի վերայ տանեացն, ընդ որով կայր
գունդն պահանորդաց, և տապարահար
խորտակեալ զշղթայս կամրջին՝ հոսեցին
'ի վայր: Վիմեաց անդր ամբօխն և ըն-
թացաւ 'ի միւս այլ կամուրջ անցանել և
զնովաւ: Եայնմ պահու հուր թօթա-
փէին պահապանք. և ահա յետս ընկը-
կէր ժողովուրդն՝ հրազէնս արձակելով.
և այսպէս ժամանակս ինչ ձգէր գործ
մարտին: Իսկ Բնորոզացն ժողով հա-
մախմբեալ 'ի ժողովարան քաղաքին՝
լսէին զառաջ զինուցն զի ևս քան զևս
յուզէր. հրեշտակս երկու մի զհետ միոյ
առաքէին, հրաման տուեալ զօրագլխին
թոյլ տալ մտանել յամրոցն ջոկատու
միոյ բարիզեան զօրաց. իբրու զի այնու-
հետեւ քաղաքացւոցն անկանէր զինուո-
րական պահպանութիւն քաղաքին:
Հասին հրեշտակքն երկոքին միմեանց
զկնի, այլ յանհնարս մտանէին լսելի
առնել զձայն իւրեանց առ ժողովուրդն
խռովայոյզ: Ի դոփիւն թմբկին և ընդ
դրօշուն յօդս ամբառնալ՝ առ վայր մի
դադարեցաւ հուրն: Եառաջ անցին հը-
րեշտակք, պահակապանք ունկն մասու-
ցանէին. համայն և այնպէս յանհնարից
իմն էր լսել զոր ասէին: Եանկարծ իմն
չգիտեմուստի՝ յարձակեցան հրացանք.
դաւ համարեցաւ զայն ժողովուրդն, և
դիմեաց 'ի հուր դատել զղղեակն. սկը-

տաւ ապա յայնժամ ոմբաձիգ տեղալ
'ի նոսա գունդն պահապանաց: Հասին
անդր անօթովք պատերազմի զօրականն
զաղղիացի, և այնուհետեւ սկիզբն լի-
նէր մարտին: Եայսմ պահու 'ի ձեռս
անկեալ տոմս իմն, զոր Պարոնն տը Պան-
սըվալ առաքէր առ Տըլոնէ, հրամանա-
տար Պասդիյլեայ, ընթերցեալ լինէր
'ի ժողովարանի անդ քաղաքին: Բա-
ջալէրս տայր 'ի սմին Պանսըվալ առ
Տըլոնէ ժուժալ այլ ևս, խոստացեալ
վաղ հասանել նմա 'ի զօրավիզն. և
արդարեւ իսկ ընդ երեկոյանալ աւուրն
խորհուրդք արքունեացն հաստատեալ
էին 'ի գլուխ ելանել: Եւ Տըլոնէ
անոք և անօգնական՝ տեսեալ զժողո-
վըրդեան հաստատուն պնդութիւն,
բուռն եհար 'ի պատրոյգ և 'ի պա-
տրաստի կայր ընդ օդս 'ի վեր հանել
զղղեակն: Բնդդէմ կացին նմա պահա-
կապանք, և ստիպէին անձնատուր լի-
նել: Տուան նշանք և արկաւ կամուրջ:
Ստուցեալ պաշարողաց՝ խոստանային
չանցուցանել ինչ չարիս. այլ ամբօխն
խուժեաց 'ի ներքս և լցան սրահք:
Օ զուիցերացիք պատեհ գտեալ՝ ապրե-
ցուցանէին զանձինս. և զապիկարսն խը-
նամբ զաղղիացի զօրականին միայն՝ փըր-
կեցին 'ի վայրագութենէ ժողովրդեան:
Ի սմին ժամու յանդիման լինէր նոցա
օրիորդ ոմն մատաղ և դողդոջուն. հա-
մարեցան թէ դուստր իցէ Տըլոնեայ.
Խլեցին զնա և տանէին հուրք դատել.
այլ անդէն զօրական ոմն առաքինի յա-
փըշտակեալ զայն 'ի մոլեգին ձեռացն՝
կացուցանէր յակաստանի, և ինքն դար-
ձեալ խառնէր 'ի նոսա:

Հինգ և կէս ժամ էր աւուրն. և
Բնորոզացն ժողով 'ի մեծի անձկութե-
տագնապէր, և ահա լսելի եղև խուլ
մունչիւն, որ դայր և զօրանայր: Եւ
ահա ամբօխ մարդկան յաղթութիւն 'ի
բերան ընդ զգաւթին: Բնդ ածաւ
յաղթանակաւ ոմն 'ի գնդէ զաղղիացի
զօրականին վիրալից, սարգենեաւ պա-
կեալ: Վարդադրութիւն և փականք
Պասդիյլեայ անցուցեալ 'ի ծագ սրաքի.
և մի ոմն յամբօխէն արիւնշաղախս ձե-

ուամբ 'ի վեր ամբառնայր զճարմանդ պա-
րանոցին Տըրոնեայ , զոր այն ինչ գլխա-
տեալ էին : Օ օրականք երկու 'ի գաղ-
ղիացի գնդէն Նիլ և Հիւլէն ցլետին
շունչ նորա պաշտպանեցին նմա : Օ ե-
նան և այլ ևս պատարազք , թէպէտ և
դիւցազնական իմն առաքինութիւն ու-
մանց ոմանց 'ի զօրականէն խնդրեալ
էր ազատել զնոսա 'ի մոլեգնութենէ
ժողովրդեանն , :

ՀԵՆՆՈՍՈՒԹԻՒՆ

Արեգ կամ Հեկտոպոլիս քաղաքին ասերակ-
ները :

Ստորին Լազիպտոսի մէջ Նիլոսի ա-
րեւելեան դին շատ հին ժամանակներէ
'ի վեր հոյակապ քաղաք մը կանգնուած
էր , որուն ամէն ազգ Արեգիան խառ-
կըսէին , Լազիպտացիք ու Լաբրայեցիք
Օն կոչելով , որ Լազիպտացւոց լեզուով
արեւ կընշանակէ . Յոյք Իլիոֆոլի ,
այսինքն Հելիուպոլիս , որ արեւու քա-
ղաք ըսել է . մեր Խարգմանիչք ալ
Սուրբ Վրոյց Թարգմանութեանը մէջ
Արեգ խառկանունեն : Եւս քաղա-
քը հին հեթանոսութեան ատեն Լա-
զիպտոսի պէս բարգաւաճ ու վսեմա-
խոհ աշխարհքի մը մեծագործութիւնն
ու գիտութիւնը անուանի ընդունէին
մէկն էր , որ օտարաց պատկառել կու-
տար եզիպտացի անունէն . բայց ան-
թիւ տարիներ իբրեւ օրերու պէս վրայէն
անցնելով՝ այնչափ մերկացուցին զինքը
ու կործանեցին բոլոր իր ճոխութիւն-
ները , որ այսօրուան օրս իր հնու-
թիւններէն հազիւ թէ մէկ քանի մը
նացորդներ թողուցեր է , որոնց աւե-
րակ անունը տալու է : Հին երեւելի
քաղաքի մը վրայ խօսիլը գիտնալով որ
ախորժելի կրնայ անցնիլ մեր բանասեր
ընթերցողներուն , Հելիուպոլիսի աւե-
րակները կ'առնենք զիմացնիս :

Վաղաքին շրջապատը բաւական ա-
նարատ մնացած է . այս օրմը , որ չե-
փած հաստ աղիւսով շինուած է , այս-

օրուան օրս ալ տեղ տեղ 18-20 մեդր
թանձրութիւն ու 4-5 բարձրութիւն
ունի . բռնած տեղւոյն երկայնութիւնն
է գրեթէ 1400 մեդր ու լայնութիւնը
1000 մեդր : Ըրջապատին մէջ Հե-
լիուպոլիսի հին հողին մէկ մասը հիմա
երկրագործութեան կը ծառայէ , ջը-
րանցքի մը ձեռքով Նիլոսի ջրերէն ու-
ռոգուելով . հոն ցորենի տկար ցօղունը
այն հին կոթողներուն ու սիւներուն
տեղ յաջորդեր է , որ իրենց ծանրու-
թեամբը հեծել կու տային երկրին , և
պէտքէն այն տեղերուն վրայ կը զնէ իր
մէկ օրուան վրանը , ուր լայնատարած
ճոխապանծ պալատներ կը հանգչէին :

Եւս ամենեւին հին շէնքերու տե-
ղեաց հետք մը չկայ . միայն անոնց հա-
մար գործածուած քարերէն մնացորդ-
ներ քիչ մը կան , և ասոնցմէ շատը սո-
վորական կրային քար են , մարմարիոն ,
կրանիտ , կոպճաքար , և այլն : Սակայն
խիստ ցաւալին այն է որ Վրեգ քաղա-
քին մնացած աւերակներն ալ՝ ետքը
գետնէն կիր հանելու համար աւեր
կործաններ են . ինչէր չեն կորսուած
այսպիսի ձեռքերէ . բայց անանկ տգէտ
ժողովուրդ մը չկրնար ճարտարապետու-
թեան գեղեցկութիւններն ըմբռնել ,
որ գոնէ անոր հրաշալիքներուն խնայէ :

Վրեգ քաղաքին մէջ կոպիճ քարէ
մեծ ու հսկայակերպ զանգուած մը կը
տեսնես , որ բոլորչի ձևով է , գոյնը
կարմիրի կը զարնէ և վրան խորհրդա-
տառեր կան . գիտուններէն ոմանք կ'ը-
սեն թէ ասիկայ ատենօք սփինքս մը
եղած պիտի ըլլայ :

Վաղաքիս մերձակայ գեղերուն մէջ
շատ հին մնացորդներ կան , որ յայտնի
կը տեսնուի թէ Հելիուպոլիսէն հոն
փոխադրուած են . և այս քաղաքին վը-
րայ ալ դարձնենք երեւելի հնախօսնե-
րէն ոմանց ըսածը՝ թէ հին ատեն Ստո-
րին Լազիպտոսի քաղաքները աւելի մե-
ծագործ ու աւելի շքեղ էին Վերին
Լազիպտոսի քաղաքներէն , և թէ անոնց
շէնքերուն աւելի ճոխ նիւթեր կը գոր-
ծածուէին :